

GÖKER İNAN**

XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'da Yaşanan Maddî Müzâyaka ve Bunun Sosyal Hayattaki Yansımalarına Işık Tutan Bir Ramazaniyye*

A Ramadaniyye Shedding Light on the Scarcity in the
XVIII. Century Istanbul and Its Effects on Social Life

Ö Z E T

Osmanlı edebiyat sahasında kaleme alınan bazı eserlerde sosyal hayatın izlerini yakalamak mümkün olabilmektedir. Kimi şairler ramazan ayının gelişi münasebetiyle "ramazaniyye" adı altında manzumeler kaleme almışlar ve bu maneviyat dolu ayın insanlar üzerindeki tesirini şiirlerinde işlemişlerdir. Bunlardan biri de XVIII. yüzyılın ilk yarısında müderrislik yapan Abdülbâki Efendi'dir. Onun manzumesinde dikkat çeken taraf ise o dönemde İstanbul'da ihtiyaç maddelerinde yaşanan sıkıntıyı ve bunun sosyal hayata yansımalarını edebî bir dille tasvir etmesidir. Abdülbâki Efendi şiirinde canlı bir tasvir yapmış, sırası düştükçe diyaloglara da yer vermiştir. Sözü güçlendirmek için kullandığı ve o zamandan günümüze intikal eden bazı deyim ve söz kalıpları da dikkat çekicidir. 131 beyitlik bu manzume daha sonra devrin sadrazamlarından Hekimoğlu Ali Paşa'ya takdim edilmiştir. Makalemizde XVIII. asrın ilk yarısında İstanbul'da yaşanan maddî müzâyakanın dönem kaynaklarına nasıl yansdığı gösterilmiş ve ramazaniyyenin tam metni verilerek dikkat çekici tarafları tahlil edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELE R

Ramazaniyye, Hekimoğlu Ali Paşa, Osmanlı Devleti'nde sosyal hayat, XVIII. yüzyıl

A B S T R A C T

It is possible to catch the traces of social life in some works written in the field of Ottoman literature. Some poets had written poems under the name of "Ramadaniyya" with advent of holy Ramadan and they had worked on the influence of this spiritual month on people. One of them was Abdalbaki Effendi who was a mudarris in the first half of 18th. century. But the remarkable aspect of his poem was describing the scarcity of necessaries and its effects on the social life of the Ottoman Empire with a literary style. Abdalbaki Effendi used a rich depiction in his poem and included dialogues as well when the occasion arose. Idioms and expressions are used to empower the word which extant until today are remarkable. Later, that poem with 131 couplet are presented to grand vizier Hekimoğlu Ali Pasha. This article shows the reflection of famine which was in the first half of 18th century on Ottoman chronicles and archive records. Full text of "Ramadaniyya" is given and the remarkable sides are analyzed.

KEYWORDS

Ramazaniyye, Hekimoğlu Ali Pasha, social life in the Ottoman Empire, XVIII. century

* Makalenin Geliş Tarihi: 26.10.2018 / Kabul Tarihi: 20.11.2018.

** Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, (gokerinan@yek.gov.tr).

Edebî bir tür olarak ramazaniyeler, Osmanlı sahasında şairlerin ramazan ayının gelişi münasebetiyle kaleme aldıkları şiirlerdir. Bu manzumeler daha çok kaside nazım biçimiyle yazılmış olmakla birlikte gazel, murabba, mesnevi, ilahî, tuyuğ ve hatta müfred şekillerde örnekleri de vardır (Ertan 1995: 62). Söz konusu eserlerinde şairler genel olarak ramazan ayının girmesi münasebetiyle yaşadıkları sevinci ve intibâları paylaşmışlardır. Bununla birlikte ramazaniyelerin yazılma sebepleri şairin şahsiyetine ve şiirini kaleme alma amacına bağlı olarak farklılıklar arzeder. Şair, mutasavvıf bir şahsiyet ise ramazanın mânevi tarafının ve faziletlerinin dile getirilmesi amacı esas olmuşken, kaside formunda yazılıp bir devlet büyüğüne sunulanlarda, şiirin vesile kılınarak ilgili kişinin medhi ve böylece kendisinden câize alma ümidi şairi harekete geçirici unsur olmuştur.

Hayatı hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanmayan XVIII. yüzyıl müderris ve şairlerinden Abdülbâkî Efendi, Sultan I. Mahmud (1730-1754) saltanatının önemli devlet adamlarından Hekimoğlu Ali Paşa'nın (ö.1758) ikinci kez sadrazam tayin edilmesini tebrik niyetiyle bir manzume kaleme almış ve bunu Paşa'ya takdim etmiştir. Bu manzume 1742 (1155) senesi ramazanından hemen önce yazıldığı için Abdülbâkî Efendi şiirini ramazaniye adıyla tesmiye etmiştir.¹ Hekimoğlu Ali Paşa kendisi için yazılan bütün şiirleri devrin tarihçi ve şairlerinden Ahmed Hasîb Efendi'ye (ö.1752) toplatmış ve böylelikle *Mecmûa-i Tevârîh*² adıyla 61 varaktan oluşan bir eser meydana gelmiştir. İşte bu mecmuada yer alan 112 adet manzumenin biri de Abdülbâkî Efendi'ye aittir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu eser, Osmanlı edebiyat sahasında kaside formunda yazılmış en uzun ramazaniye olma hususiyetini de taşımaktadır.³

¹ Manzumenin 120. beytinde geçen "*Ramazāniyyeme zeyl itmekle evşâfîñ*" mısra'ı şairin eserini bu şekilde adlandırdığını göstermektedir.

² *Mecmûa-i Tevârîh*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kısmı, 3388 numarada kayıtlıdır. Eser üzerine bir yüksek lisans tezi yapılmıştır. Bkz. Göker İnan, *Ahmed Hasîb Efendi'nin Mecmûa-i Tevârîh'i*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013.

³ Abdülbâkî Efendi'nin ramazaniyesi 131 beyitten oluşmaktadır. Halit Dursunoğlu makalesinde "*Kaside nazım şekliyle yazılan en uzun kaside, 90 beyit olup Enderunlu*

Bu yazıda Doğu'da, Batı'da ve İstanbul'da çok sayıda icraata imza atan Hekimoğlu Ali Paşa'nın muhtasar bir biyografisi verilecek, ardından o dönemde yaşanan maddî müzâyaka kronikler ve arşiv belgeleri ışığında incelenecek ve bu sıkıntılı durumun sosyal hayata yansımalarının söz konusu ramazaniyyede dile getirilişi beyitlerle gösterilecektir. Son kısımda ise ramazaniyyenin tam metni yer alacaktır.

Hekimoğlu Ali Paşa'nın Hayatı⁴

XVIII. asrın tanınmış sîmalarından olan Hekimoğlu Ali Paşa 4 Haziran 1689 (15 Şaban 1110) tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Babası Nuh Efendi hakkında Giritli (Aktepe 1998 :166) veya Venedikli (Koçu 1940 :333) olduğuna dair iki görüş varsa da bunlardan tercih edilen Giritli oluşudur. Zira Nuh Efendi'nin tıp ilmine dair *Tercüme-i Akrabadin* adlı eserinin başında Girit Adası'ndan olduğu yazmaktadır.⁵ Nuh Efendi Topkapı Sarayı'nda reisül-etıbbâ sıfatıyla vazife yaptığından Ali Paşa da babasına nispetle "Hekimoğlu" şeklinde tanınmıştır.

Enderun'da eğitim gördüğü tahmin edilen Ali Paşa, III. Ahmed (1703-1730) saltanatında hâssa silahşörü olarak saraya alınmış ve bir müddet sonra dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığına yükseltiştir. Daha başka vazifelerden sonra 1722'de Rumeli pâyesi ile Adana valisi olmuştur. Bölgedeki aşiretlerin kıyam hareketini bastırdıktan sonra devlet nezdinde itibar görmüş ve ertesi sene Halep valiliğine getirilmiştir. 1724 senesinde Sadrazam Köprülüzade Abdullah Paşa'nın yanında İran Seferi'ne katılan Paşa, Tebriz alındıktan sonra Ekim 1725'te (3 Safer 1138) Anadolu

Vâsıf'a aittir." ifadesini kullanmaktadır (Dursunoğlu 2003 :13). Fakat ele aldığımız ramazaniyye, bu hâliyle söz konusu tespitin geçerliliğini kaldırmaktadır. Diğer taraftan Mehmet Emin Ertan'ın doktora çalışmasında XIX. asır şairlerinden Mehmed Emin Refî'e ait 108 beyitlik bir ramazaniyye de yer almaktadır (Ertan 1995: 228-231).

⁴ Hekimoğlu Ali Paşa'nın hayatı hakkında bkz.: Orhan M. Çolak, *Arşiv Belgelerinin Işığında Altında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997.; Münir Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa" *DİA*, XVII, İstanbul, 1998, s.166-168.; Reşad Ekrem Koçu, "Ali Paşa, Hekimoğlu", I, *İA*, İstanbul, 1940, s.333-335.

⁵ Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa No.2012 kayıtlı yazmanın 1b'sinde şu ibareler kayıtlıdır: "İşbu kitâb-ı hikmet-nisâbın dibâcesinde mestûru't-terceme olan Nûh Efendi, Girit'de meolid-i nâmuku'l-hurûf olan Resmo Sancağı muzâfâtından Emârî Nâhiyesi dimekle meşhûr olan mahalden olup..."

beylerbeyliğine tayin edilmiştir. Sefer devam ederken Abdullah Paşa hastalanmış, bunun üzerine İran Seferi'ni Ali Paşa'nın kumanda etmesine dair İstanbul'dan emir gelmiştir. Hemedan ismiyle akd olunan barıştan sonra başta kethüdası olmak üzere bazı devlet adamlarının halka baskı yaptığı gerekçesiyle Ali Paşa önce Şehrizar ve ardından Sivas valiliğine tayin edilmiştir (Aktepe 1998: 166). Devleti büyük bir gâileye sürükleyen Patrona İsyanı'ndan sonra İran'da tekrar hareketlilik yaşanmış ve o zaman Erzurum valisi olan Ali Paşa, Sultan I. Mahmud tarafından bölgede âsâyişi temin etmekle görevlendirilmiştir. Önce Urumiye'yi ve ardından Tebriz'i istirdat eden Ali Paşa bu başarısından sonra Mart 1732 (15 Ramazan 1144) tarihinde sadrazam olarak tayin edilmiştir. Onun ilk sadâreti budur. Yaklaşık üç yıl süren bu ilk sadâreti boyunca İstanbul'da yaşanan maddî sıkıntılarla bizzat ilgilenmiş ve birçok meselenin çözümünde önemli rol oynamıştır. Bu sadâretinden sonra Bosna'ya vali olmuştur. Yaklaşık üç yıl boyunca Avusturya ile mücadele veren Ali Paşa burada da önemli başarılarla imza atmıştır. Kâdı Ömer Efendi'nin "*Târîh-i Bosna Der-Zamân-ı Hekîmzâde Ali Paşa*"⁶ isimli eseri, onun Bosna'daki faaliyetlerini anlatır.

Hekimoğlu Ali Paşa 1739'da Mısır'da isyan çıkaran kölemenlerin te'dibi için eyalete vali olarak tayin edilmiştir. 1741'de kısa sürelerle Adana ve Anadolu valiliklerinde bulunan Paşa, daha sonra Nisan 1742 (15 Safer 1155) tarihinde ikinci kez sadrazamlık makamına getirilmiştir. İncelemekte olduğumuz Abdülbâkî Efendi'nin ramazaniyyesi, Ali Paşa'nın bu ikinci sadâretini tebrik içindir. Takriben bir buçuk sene vazifede kaldıktan sonra Şark Seferi için yapılan hazırlıklarda ihmalkâr davrandığı gerekçesiyle Ali Paşa bu görevinden azledilmiştir. Midilli Adası'nda zorunlu ikamete gönderilen Paşa, iki ay sonra Girit ve ardından tekrar Bosna valisi tayin edilmiştir. 1745'te Halep valisi olarak İran savaşlarında tekrar serasker olarak görevlendirilmiştir. Bu sık yaşanan tayin ve aziller sıkıntılı bir dönem yaşayan Osmanlı Devleti idaresinde Hekimoğlu Ali Paşa'nın ne olursa olsun vazgeçilemeyen bir isim olduğu şeklinde değerlendirilebilir. 1746'da İran ile sulh temin edildikten sonra daha başka vazifeler de alan Paşa, Sultan III. Osman'ın (1754-1757) tahta

⁶ Ömer Bosnavî, *Tarih-i Bosna der Zaman-ı Hekimoğlu Ali Paşa*, Haz. Kamil Su, Ankara, 1979.

cülusu ile beraber 1755 (28 Cemazilevvel 1168) tarihinde üçüncü kez sadrazam olmuştur. Onun bu vazifesi ise 53 gün sürmüştür. Bir müddet Kıbrıs'ta kaldıktan sonra kendisine verilen birkaç vazifeyi ifa etmeye çalışmış, önce İzmir ve ardından Kütahya'da bir müddet kalması uygun görüldükten sonra Kütahya'dayken 14 Ağustos 1758 (9 Zilhicce 1171) tarihinde vefat etmiştir. Kabri daha sonra ailesinin isteği üzerine İstanbul'da kendi adıyla yaptırdığı külliyyeye taşınmıştır.

XVIII. Asrın Ortasında İstanbul'daki Durum ve Hekimoğlu Ali Paşa'nın Bazı Tedbirleri

Osmanlı Devleti 1683 Viyana Kuşatması'ndaki başarısızlık ve ardından yaklaşık 16 yıl süren Avrupa savaşlarından sonra XVIII. asrı büyük bir maddî kayıpla karşılamıştı. III. Ahmed (1703-1730) devrinde yapılan sulh anlaşmaları ile devlet, 1730'a kadar belli bir istikrar yakalamışsa da aynı yıl içinde patlak veren Patrona isyanı ile yine zor bir sürece girmişti. Zira Damad İbrahim Paşa ve bazı devlet erkânı isyancılar tarafından öldürülmüş ve padişah değişerek Sultan I. Mahmud (1730-1754) tahta geçmişti.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Hekimoğlu Ali Paşa'nın ilk sadrazamlığı 1732 (1144) yılında I. Mahmud döneminde olmuştur. Ali Paşa üç yılı aşan bu bu sadâret döneminde yerine göre sert tedbirler almaktan çekinmemiştir. Bilhassa İstanbul'un âsâyîşi ile yakından ilgilenmiş, usulsüzlük yapan esnafı ibret olması için ağır bir şekilde cezalandırmıştır. Şem'dânizâde *Mü'ri't-Tevârih* adlı eserinde Hekimoğlu'nun ilk sadâreti esnasında Eyüp Sultan semtinde teftişe çıktığı vakit bir günde kasap, bakkal ve ekmekçi zümresinden toplam yirmi iki kişiyi narha uymadıkları ve alışverişte usulsüzlük yaptıkları gerekçesiyle astırdığını kaydeder (Şem'dânizâde 1976: I/28). Bu hâdise hâliyle önce esnafta ve daha sonra halkta büyük bir dehşet uyandırmıştır.⁷

⁷ Aynı sert tedbirlere Hekimoğlu Ali Paşa'nın selefi A'rec Osman Paşa'da da rastlıyoruz. Şem'dânizâde'nin rivayet ettiği bir diğer habere göre Osman Paşa fırıncı esnafından bir çocuğu, yalan söylediği için astırmıştır. Eksik ekmek satılmasından dolayı gerçekleşen hâdise şu şekilde cereyan etmiştir: "İbtidâ bir furunda bir ekmek noksân buldukda, "Furunun gedik sâhibi kimdir?" deyü suâl ettikde, tezgâhdârı oğlan "Furun sâhibi benim" deyicek, "Doğru söyle, ben salb edeceğim, sende tezgâhtar kıyâfeti

İstanbul'da o dönemde yaşanan problemlerin en mühimlerinden biri et sıkıntısıydı. Osmanlı Arşivi'nde Hekimoğlu sadâretinin biraz öncesinde, 28 Safer 1144 tarihli bir belgede İstanbul'daki bazı eksik kalan vakıf gelirlerinin koyungeçti mukataasından tamamlanması için takviye istenmiş; fakat Beşiktaş İskelesi dışında kalan yerlerden kayıklarla gizlice koyun geçirilmemesi tenbih olunmuştur.⁸ Kendisinin sadrazamlık döneminde Hayrabolu ve Uzunköprü'den getirilen koyunlar da Hekimoğlu Ali Paşa'nın aldığı tedbirler arasında sayılabilir.⁹ Aynı şekilde bir diğer belgede İstanbul'da yaşanan et müzâyakası için Rumeli ve Anadolu taraflarından koyun gelene kadar civardaki çiftliklerden hayvan tedarik edilmesine dair bir emir dikkati çekmektedir.¹⁰ J. Mouradgea D'ohsson'un belirttiğine göre Hekimoğlu Ali Paşa'nın bu ilk sadâretinde yüz dirhemlik ekmeğin fiyatı bir metelik, sığır etinin okkası dört para ve koyun etinin okkası da altı paraydı (D'Ohsson 1975 : 38); yani Paşa, aldığı tedbirlerle temel gıda maddelerinin halka fâhiş bir fiyatla satılmasını engellemiştir. Yine bu dönemde kalp ve kenarları kırılarak gramı ve değeri düşürülmüş sikkeler ciddi bir ekonomik sıkıntı teşkil ediyordu. Ali Paşa padişah adına çıkarttığı bir fermanla bu gibi kalp ve kırılmış paraların geçmesini yasak etti ve İstanbul ile civarındaki otuz iki sarraf dükkânını kapattırdı. Ayrıca bu paraların İstanbul dışına çıkmasını engellemek ve İstanbul dışından da bu mahiyetteki paraların şehre girmesine mâni olmak için Üsküdar, Tophane, Beşiktaş, Galata, Kasımpaşa ve Eyüp'e sarraflar tayin etti (Çolak 1997: 42).

Hekimoğlu'nun 1742 (1155) yılındaki ikinci sadâretinden bir süre önce İstanbul'da yaşanan et sıkıntısı için İstanbul ile Edirne arasında bulunan kazâlardan koyun temini için hükümler gönderilmiş olması da dikkat çekicidir.¹¹ Müderris Abdülbâkî Efendi'nin kaleme aldığı ve aynı zaman dilimini anlatan ramazaniyyede de et müzâyakası ilginç şekilde

var" dedikçe gulâm "Benim" deyü musırr olıcak, ip buyurdukda cellâd, oğlanın gerdene ipi takar iken "Furun sâhibi ben değilim, filândır" deyü figân ve bükâ' etti. "Mukaddem doğru söylemek gerek idin" deyüp salb etti. Bu hâlet cümlesini vahşet ve dehşete bıraktı...", (Sem'dânîzâde, 1976 :I/28).

⁸ BOA, AE. SMHD. I, 176/13681.

⁹ 29 Şevval 1144 tarihli belge için BOA, C.BLD. 146/7281.

¹⁰ BOA, AE. SMHD. I, 145/10802.

¹¹ 29 Muharrem 1153 tarihli belge için BOA, C.BLD. 54/2659.

tasvir edilmektedir. Koyun, keçi ve sığır nev'inden etlerin az bulunduğundan bahseden şair, halkın et bulmak için artık kasapları değil, mezbahaları gezdiğini söylemektedir. Mübalağa ve teşbih ile eğer çoluk çocuğun feryadı olmasa insanın kendi etini yiyecek duruma geldiğini şu şekilde dile getirmektedir:

Ekle şâlih bulunur mıydı luḥūm envā'ı
 Ğanem ü ma'z u baqar cümlesi oldı yeksân
 Halk açlıkla dolaşurdu selḥ-ḥāneleri
 Derisin yüzmege rāzī idi her bir insân
 Fuqarâ kendi etin yimege kâni'ler idi
 Olmasa arada feryād u fiğân-ı şıbyân (B. 50-51-52)

Diğer taraftan etin tadında da bir gariplik olup yavan olduğunu Abdülbâkî Efendi "*bana da geldi yavan*" diyerek belirtir:

Çorbası çatsuz olur dirler idi ucuz etiñ
 O zamân tecrube itdim baña da geldi yavan (B. 54)

Dikkat çekici bir diğer husus da et fiyatında yaşanan düzensizliktir. Et narhında devletin koyduğu ölçü belli iken kasapların buna uymaması Abdülbâkî Efendi'nin dikkatinden kaçmamıştır. Öyle ki eğer kasapla bu hususta münakaşa edilecek olursa "*bu zamanda fiyat sormanın uygun olmadığı*" o kişiye sınırlı bir şekilde söylenmekte ve et, aynı köpeklerin yaptığı gibi müşterinin elinden geri alınmaktaydı:

Bu meşeldir ne kadar aldığın et artuḡ ise
 Etmek üzre yaraşur dir anı ebnâ-yı zamân
 Yañılup şorsa biri kıymetini kaşşāba
 Çeker alurdu elinden eti mānend-i segān
 Atılup dirdi eti buldığınā kâni' ol
 Cā'iz olmaz bu zamānlarda su'āl-i eşmān
 Ne kadar olsa gedāyā ola imsāk üzre
 Rūzede almamağa laḥmi bulunmaz imkân
 Aç da'vâcı gibi varısañ eger ḥükkāma
 Çāre yoḡdur diyü şabr-ile ider 'aczi beyân (B. 55-56-57-58-59)

Ramazaniyyede üzerinde durulan bir başka husus da İstanbul'da yaşanan buğday sıkıntısıdır. Ekmeğin ana maddesi durumundaki unun kaynağı olan buğday hakkında 1741 senesi (03 Zilhicce 1153) tarihli bir arşiv belgesinde İstanbul halkının sıkıntısını gidermek için Keşan, Hayrabolu, Enez, İpsala, Cısr-i Ergene, Ferecik kazalarından buğday satın alınmasına dair emir çıkmıştır.¹² Abdülbâkî Efendi de şiirinde ekmeçilerin ve fırınların un konusunda hileye başvurduklarını, bunun satın alınan ekmeçlerden de anlaşıldığını söyler. Bu sıkıntılı zamanlarda eve misafir çağırarak da zor bir hâle dönüşmüş, halkın müzâyakadan canı fırın gibi alevlenmiştir:

Ba'z-ı ḥabbāz dükânında daķık degül idi
Nice mihmânna gel diyebilür bir insân

Narḥ-ı cārīsini ağızda diremi elli idi
Vezn olunsaydı eger cümle gelürdi noķşân

Eyleyen emr-i ma'āşında o yıl fikr-i daķık
Ḥānesinde eyi etmek kadar olmaz āsân

Ġadr-i küllî idi külliyyetle ḥalka o sāl
Herkesiñ cānı furun gibi 'alev-ḥīz-i ziyān (B. 65-66-67-68)

Şairin hububat noktasında temas ettiği bir diğer husus da değirmende öğütülen buğdaya hâriçten ilave edilenlerdir. Bunlar kimi zaman kum ve kimi zaman da taşdır. Ermeni değirmencilerden temsili olarak Yani, Bogos ve Vartan isimlerini sayan Abdülbâkî Efendi bu hileye şöyle dikkat çeker:

Ḥacadır aldıḡıñ kıymet-i kili buğday
Diseler olmaz idi belki cevāba erzân

Ṭarı vü arpa 'alef ü mercüme ile cümle
Ḥılṭ iderlerdi degirmende bütün ḥabbāzân

Yarısı kum yarısı taş ile memzûc idi
Kepege kâni' idi hep fuķarā-yı cīrân

Ḳapdırlardı taş ile kum ehl-i dīne
Ermeni kelbleri Yaḡni Boḡoş u Vartan (B. 72-73-74-75)

¹² BOA, C.BLD. 66/3278.

Bir diğ er sıkıntısı yaşanan gıdanın da bal oldu ğ u anlaşılmaktadır. Bal almanın zor oldu ğ undan bahseden ş aİR, satıcıdan bal talep edildiğ inde önce “yok” cevabının verildiğ ine, aş ır ı ısrar sonrasında ise “var” denilmekle birlikte pahalıya satıldı ğ ına değ inmektedir. Hatta bir kere de kendisi sormuş ve “tuzlucadır” yani “pahalıdır” cevabını almıştır.¹³ İst enen bedelin narh fiyatının çok üstünde oldu ğ unu anlayan ş aİR, satıcının bu hâliyle devlete de iftirada bulundu ğ unu dile getirmektedir:

İş tirâ-yı ‘asel olmuş dı o demlerde vebâl
Ne kadar olsa da bakķāla kişi ‘azb-i lisân

Evvelen yok diyü oldı ğ ın inkâr ider
Var dirse daħ i eyler semen-i narhı girân

Alıvirir mi saña ell’akçaya bir okķacı ğ ı
Acı sözlerle dolaş dirdi ‘adû-yı îmân

Bize de tuzlucadır diyü yalan söyled i
Âş aF-ı dehre idüp ‘ö z ü durû ğ u bühtân (B. 29-30-31-32)

O devirde yağ ve bal yiyebilenler de zenginler, devlet ricali ve itib ar sahibi kimselerdir:

Ya ğ lı ballı geç inen kimler idi ol demde
Akç ası çok ola yâ ola ricâl ü a’yân (B. 36)

Katı ve sıvı yağ da temas edilen gıda maddelerindedir. Abdülbâkî Efendi kelime oyunu ve edebî sanatlara başvurarak yağ sızlı ğ ın insanların yağ ını erittiğ ini, kimseye muhtaç olmadan kendi yağ ı ile kavru lanların az oldu ğ unu, zeytin yağ ının ise isminin olup cisminin bulunmadı ğ ını ş u şekilde belirtir:

Ya ğ sızlık ile halkıñ erimiş di yağ ı
Bir kaş ık yağ ı olan daħ i idüp âh u fiğân

¹³ Son beyitte geçen “tuzluca” ifadesinde tevriye dikkati çekmektedir. Diğ er taraftan “tuzlu” kelimesi, gerçek anlamının dışında Osmanlı sahasında “güzel” anlamında da kullanılmaktadır; fakat buradaki anlam bugün de mecazen tercih edilen “pahalı” manasıdır. Ramazaniyyenin 40. beytinde geçen ve aynı anlamda kullanılan “Rûğ an-ı sâde bahâsı daħ i andan tuzlu” ifadesindeki “tuzlu” ifadesi bu görü ş ü desteklemektedir.

Çavrulan kendi yağı ile eti pek az idi
Cümle envā'-i zehā'ir daği böyledi hemân

İsmi var idi belî yoğ-idi cismi zeytin
Bir gürüş ister idi oğkasına baqqālân (B. 45-46-47)

Subhî Tarihi'nde Hekimoğlu Ali Paşa'nın ikinci sadâretinden hemen önce (1144 senesi sonları) ve ramazaniyyenin anlattığı zaman diliminde Davudpaşa Camii yakınlarında Bakkal Kristo adıyla bilinen bir gayrimüslimin, kendisine defalarca uyarı yapılmış olmasına rağmen narh olarak 16 para belirlenmiş zeytinyağını 18 paradan sattığına dair bir kayıt mevcuttur. Bakkal Kristo bu usulsüzlüğünün ispatından sonra dükkanının önünde idam edilmiş ve ibret olması için cesedi birkaç gün o şekilde bekletilmiştir.¹⁴

Yemek yapımında sıklıkla tercih edilen sâde yağının pahalı olmasından da anlaşılıyor ki o dönemde süt ve tereyağında da bir sıkıntı söz konusudur. Halkın bundan dolayı kuyruk yağına yöneldiğini söyleyen şair, onun bile kasaplarda zor bulunduğunu dile getirir:

Rûğan-ı sâde bahâsı daği andan tuzlu
Halk kuyruk yağını almağa oldu püyân

O da kaşşâb elinden alınur mı tütalım
Kuvvet-i hâzıme-i şab'îna olmuş çesbân (B. 40-41)

Son olarak gıda dışında sıkıntısı yaşanan maddenin mum olduğunu söyleyebiliriz. Abdülbâkî Efendi o devirde evine mum giren kişilere “gözün aydın” dediklerini, komşuların gıpta ile mumu nereden, hangi bakkaldan aldığını sorarak ettiklerini “Bu sözüm mumdan daha doğrudur, Allah biliyor” diyerek manzumesinde zikreder:

¹⁴ *Subhî Tarihi Sâmi ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte*, Haz. Mesut Aydın, İstanbul, 2007. s.736-737. “Davudpaşa Camii’i kurbunda vâki’ bakkal ta’ifesinden Kristo nâm zimmî öteden berü fûrûht eylediği nesneyi ma’rifet-i şer’ ile ta’yin ü tebyîn olunan narh üzre virmeüyüp mugâyir-i fermân-ı âli ziyâdeye fûrûht eylediğinden mâ’adâ, isti’ mâl eylediği dirhemleri dahi noksân olup ve niçe defa defa tenbîh ü te’kîd ve fi-mâ-ba’d hilâfına hareket eylediği mesmû’ olduğı sûretde cezâsı tertîb olunacağı tarafına teflûm ü tehdîd olunmuş iken, kat’â mütenebbih ü mürtedi’ olmayup, âdet-i me’lûfesini icrâ ve bu defa dahi narhı on altı paraya olan revgan-ı zeyti on sekiz paraya verdiği lede’l-istintâk zâhir ü hüveydâ olmağm derhâl icrâ-yı cezâ-yı mâ-yelikî fermân buyurulup yine kendü dükkâmü önüne salb ile birkaç gün mücib-i i’tibâr un intibâh-ı enâm ve bâ’is-i tehdîd ü inzâr-ı tâ’ife-i merkûmân oldu.”

Fuḫarā cümle ƙaranlıƙda yaturlardı o dem
Gözüñ aydın dir idik girse ele mûm hemân

Mûmdan toĝrıdır Allâh bilür bu sühanım
Zulmet-i ƙaht bizi eyledi târik-i dilân

Ƙanƙı baƙƙâldan aldıñ diyü reşk eylerdi
Elde bir mûm görilse aña cümle cîrân (B. 23-24-25)

Öte taraftan manzumede geöen deyim ve kelime grupları, söz varlıĝının bugüne yansıyan yönünü göstermesi bakımında da önemlidir. Bunlardan dikkat çekenler Őu Őekildedir:

Gözü aymak (23/2), tuzluca (33/1), aĝzının tadı bozulmak (33/2), yağları erimek (45/1), kendi yaĝı ile kavrulmak (46/1), ismi olup cismi olmamak (47/1), aĝzı köpürmek (48/1), yüz karası (48/2), et yüzü görmemek (60/1), aĝzını bıçak açmamak (69/1).

Sonuç

Sultan I.Mahmud (1730-1754) devrinde iki ve III.Osman (1754-1757) devrinde bir kez olmak üzere toplamda üç kez sadrazamlık makamına getirilen Hekimoĝlu Ali Paşa, üç yılı aşan ilk sadâreti süresince İstanbul'un sıkıntıları ile yakından ilgilenmiş ve müdebbir bir devlet adamı görüntüsü çizmiştir. 1742 (15 Safer 1155) senesinde ikinci kez sadrazam tayin edilince devrin Őairleri bu sadâreti tebrik niyetiyle kendisine Şiirler sunmuşlar ve yine ilk dönemki iktidarı gibi İstanbul'un refah ve düzene kavuşacağını ümit etmişlerdir. Aynı dönemde müderrislik yapan Abdülbâkî Efendi hem bu tayini kutlamak hem de ramazan ayının gelişini müjdelemek niyetiyle bir ramazaniyye kaleme almış ve paŐaya takdim etmiştir.

Toplamda 131 beyiten oluşan bu ramazaniyyenin en orijinal bölümleri, XVIII. asrın ilk yarısında İstanbul'da yaşanan maddî müzâyakanın sosyal hayattaki yansımalarına ışık tutan kısımlarıdır. Abdülbâkî Efendi bizzat müşahedelerini manzum bir halde anlatmış ve Őiiri adeta etkili bir eleştiri unsuru olarak kullanmıştır. Bilhassa et, yağ, bal, buĝday ve pirinö gibi ihtiyaç maddelerinin eksikliĝini dile getirmiştir. Şairin o dönemki sosyal hayatı canlı bir Şekilde tasvir gayreti ve karşılıklı konuşmaları

diyalog şeklinde şiire yedirmesi de önemlidir. Kasidenin Hekimoğlu Ali Paşa'nın eline ulaştığı, kendisine takdim edilen bütün şiirleri müstakil bir yazma halinde Ahmed Hasib Efendi'ye toplatmasından anlaşılmaktadır.

Son olarak bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla Abdülbâki Efendi'ye ait bu manzume, 131 beyitle Osmanlı sahasında yazılmış en uzun ramazaniyyedir.

Ramazaniyye-i Ū Berāy-ı Şadr-ı 'Ālī

"Edāme mahfūfen bi'l-me'ālī"

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Evc-i bālādan açup bāl ü perin oldı revān
Geliyor süzülerek murğ-ı hilāl-i Ramazān

Dāne-i encüm ile beslenerekden aḥsen
Görinür cev̄v-i semāda idicek ol ṭayerān

[56a]

Devlet anıñ ki ṭuta murğ-ı hümā-yı rüze
Ḳafes-i tende anı eyleye imsāk ü nihān

Yem-i raḥmet dökilür aña Cenāb-ı Ḥaḳ'dan
Seḥer ü şāmda evfā ola ḥān-ı iḥsān

- (5) Ḥüs-n-i ḥaṭṭ 'ayn-i 'Ālī gibi olup ebrūsı
Cümle 'ālem o hilāl-i Ramazān'a nigerān

Ḥācibin zīr-i ḥicābından idüp begşüde
Dā'imā gözler anı cümle nücüm-ı tābān

'Afv u ḡufrān-ı 'ibāda yeñi fermān gibi
Ki muvaḳḳı' aña ṭuḡrā-keş-i şāh-ı māhān

Müterakḳıb bu ḳazıyye daḥi müs̄bet olmuş
Ġālibā şāhididir aña Receb'le Şa'bān

Hele mihmān-ı mübārek ki ḳudūmine anıñ
Şadr-ı 'ālī daḥi āmāde be-şad-ḥāhiş-i cān

- (10) Keyf- \check{h} \check{a} rāna bu yıllıkda tütarsam elbet
Şurre-i ecr-i şıyāmı didürür kı l ihsān
- Şadri 'ālī hele bir dayf-i mübârekdir kim
Şadr-ı 'ālīye olur bā'ış-i tefrīḥ-i cinān
- Bende-gānın kerem-i nevre ider müstağrak
'İd-ber-'id ider şevkile şadr-ı dīvān
- Öyle bir şadr-ı kerem-verdir o 'ālī-himmet
İstemez kimseyi dil-ḥaste-i derd-i aḥzān
- Şadr-ı yemm-i cūd vezīr-i Şeh Maḥmūd Ḥān kim
Nāmdāş-ı Esedü'llāh 'Aliyyü'l-'ünvān
- (15) Şadr-ı dīvān-ı kerem Āşaf-ı üstüde-şiyem
Bermekī-ḥaşlet ü dil-şifte-i dervīşān
- Ḥ'ān-ı luṭf u keremi 'ālemi sīr itmişdir
Sıyyemā mükrim-i erbāb-ı kemāl ü 'ırfān
- Dāniş erbābına mecbül-i 'aḫdır ṭab'an
'Ulemā vü şuleḫā mazḫar-ı cūdı her ān
- Görmeyen mekremetin def'a'-i ūlāsında
Şimdi ḫat ḫat göreyor vech-i telāfiyle āsmān
- Şankı luṭfın diyeyim medḥin idüp söyleyeyim
Var mıdır şeh-i Sitānbul'da ṭarīd-i ihsān
- (20) Maḫdemi bā'ış-i tefrīḥ-i ḫulüb olmuşdır
Lezzet-i ḫand-i mükerrer gibi 'azb oldı dehān
- Ḥalk bulmazdı şatun almağa me'külātın
Ger tefeḫḫud daḫi eylerse de dükkān dükkān
- Müm dīvār-ı teḫayyür idi müm aramadan
Gerçi benden yaña ḫaranlık idi cümle mekān
- Fuḫarā cümle ḫaranlıkda yaturlardı o dem
Gözüñ aydın dir idik girse ele müm hemān

Mūmdan ʔoğrıdır Allāh bilür bu sühanım
Zulmet-i ʔaht bizi eyledi tārīk-i dilān

- (25) ʔankı baqqāldan aldın diyü reşk eylerdi
Elde bir mūm görilse aña cümle cīrān

[56b]

Ḥamdü'līllāh ʔoqayor şimdi dükānlarda o mūm
Mūm donanması gibi cümle müzeyyen dükkān

Bir ʔuloğlanı mūm aldığı görse biriniñ
Fitili alur idi dögmek ile baqqālān

Niçün açıqda şatarsıñ diyü tecrīm eyler
Bu siyāq üzre şudür itdi mü'ekked fermān

İştirā-yı 'asel olmuşdı o demlerde vebāl
Ne ʔadar olsa da baqqāla kişi 'azb-i lişān

- (30) Evvelen yok diyü oldığın inkār ider
Var dirse daḥi eyler şemen narḥı girān

Alıvirir mi saña ell'aqçaya bir oqqacığı
Acı sözlerle dolaş dirdi 'adū-yı imān

Bize de ʔuzlıcadır diyü yalan söyledir
Āşaf-ı dehre idüp 'özü ü dürüg u bühtān

Kāfire şiddet-[i]le söylese bal istemede
Yürü ağzıñ dadını bozma dir idi ol ān

Niçesin ʔulluğa ʔutardı vü āzār itdi
Belki tecrīmle olmuşdı cezāya şāyān

- (35) Ḥalkı arı gibi şokardı bal alduqça kişi
Muhtesib aña ʔarışmazdı disem belki yalan

Yağlı ballı geçinen kimler idi ol demde
Aqçası ʔok ola yā ola ricāl ü a'yān

Yetiş āzār-ile āzürde iderken ḥalkı
Yine işlerdi ʔovañ gibi cemī'-i dükkān

Ṭuzlı peynîre daḥi ṭumnet iderdi kâfir
Ḥâşılı dadı ṭuzı yoğ-idi şehriñ o zamân

Ferah-ı bâl-ile ḥalvâ yiyemezdi herkes
Bir keder gelür idi belki miyâna ol ân

- (40) Rûgan-ı sâde bahâsı daḥi andan ṭuzlı
Ḥalk kıyruq yağını almağa oldu püyân

O da qaşşâb elinden alınur mı ṭutalım
Ḳuvvet-i hâzime-i ṭab'ına olmuş çesbân

Fuḳarâ aldığı lâ yüsmin ve lâ yuğni iken
Yine baqqâldan alınmağa yok hiç imkân

Ḳarşuya geçmeli yağmâ ile yağ isteyenîñ
Ḥadd ü ḥaşrı yoğ-idi olmadı ḳaṭ'â âsân

Bir 'ilâcı yoğ-idi yâ ṭamâna yâ kefeyi
Gitmeliydi o 'aşrlarda ser-â-pâ pâzân

- (45) Yağsızlık ile ḥalkıñ erimişdi yağı
Bir ḳaşıq yağı olan daḥi idüp âh u fiğân

Ḳavrulan kendi yağı ile eti pek az idi
Cümle envâ'-i zehâ'ir daḥi böyleydi hemân

İsmi var idi belî yoğ-idi cismi zeytin
Bir ğurüş ister idi oḳkasına baqqâlân

Ḥalk şabûn aramaḳdan köpürürdi ağızı
Eli kiri yüzi ḳarası olurdu pâyân

[57a]

Varılır mıydı ya qaşşâba şirâ-yı lahma
Ursa çengâle daḥi kendülerin qaşşâbân

- (50) Ekle şâlih bulunur mıydı luḥûm envâ'
Ġanem ü ma'z u baḳar cümlesi oldu yeksân

Ḥalk açlıkla dolaşurdu selḥ-ḥâneleri
Derisin yüzmege râzî idi her bir insân

Fuķarā kendi etin yimege ķānī'ler idi
 Olmasa arada feryād u fiġān-ı şıbyān
 Tıtalım hānede mevcūd imiş cüz'ī pirinç
 Nice bī-renc olur olmasa yaġa imkān

Çorbası ıatsuz olur dirler idi ucuz etiñ
 O zamān tecrube itdim baña da geldi yavan

- (55) Bu meşeldir ne ķadar aldıġıñ et artuķ ise
 Etmek üzre yaraşur dir anı ebnā-yı zamān

Yañılıp şorsa biri kıymetini kaşşāba
 Çeker alurdu elinden eti mānend-i segān

Atılup dirdi eti buldıġıña ķānī' ol
 Cā'iz olmaz bu zamānlarda su'āl-i eşmān

Ne ķadar olsa gedāyā ola imsāk üzre
 Rūzede almamaġa laħmi bulunmaz imkān

Aç da'vācı gibi varısañ eger hūkkāma
 Çāre yoķdur diyü şabr-ile ider 'aczi beyān

- (60) Et yüzün görmedi aşlā fuķarādan bir ferd
 Evsaıu'l-hāl olanlarda daħi ol Ramazān

Çatı çok kimse yavan yaşıķ olup 'ayşında
 Bā-huşuş mümsik-i mecbūl olan bāzer-gān

Cānı çıksun kim açar öyle edāyı koma
 Bāri olsa fuķarā vü şulehā 'azb-i dehān

Gelelim etmek ile çekdigimiz renc ü ta'ab
 Yine ol sālde ķilletle o şehri Ramazān

Bir daħi 'āleme göstermeye Hāķ öyle günü
 Dirhemi az iken nışfı daķıķ nışfı şaman

- (65) Ba'z-ı hābbāz dükānında daķıķ degül idi
 Nice mihmānına gel diyebilür bir insān

Narh-ı cārīsini ağızda diremi elli idi
Vezn olunsaydı eger cümle gelürdi noqşān

Eyleyen emr-i ma‘āşında o yıl fikr-i daķıķ
Hānesinde eyi etmek qadar olmaz āsān

Ėadr-i küllī idi külliyyetle hālķa o sāl
Herkesiñ cānu furun gibi ‘alev-hīz-i ziyān

Ermeni kelbiniñ ağızını bıçaķlar mı açar
Muhtesib semtine virdiği reşā-yı hūsran

- (70) Ya furun öñine yaķılmış olur mıydı ‘aceb
Emmeden süd memeden ‘avret ü merd ü şıbyān

Bre aħbār baña da vir diyü itse iħbār
Keşret-i nāsla eylerdi daħi vaz‘-ı girān

[57b]

Hacadır aldığın kıymet-i kili buğday
Diseler olmaz idi belki cevāba erzān

Ȓarı vü arpa ‘alef ü mercümeķ ile cümle
HılȒ iderlerdi degirmende bütün hābbāzān

Yarısı kum yarısı taş ile memzüc idi
Kepege kani‘ idi hep fuķarā-yı cīrān

- (75) Ėapdırurlardı taş ile kum ehl-i dīne
Ermeni kelbleri Yağni Beğoş u VarȒan

Kimi yanık kimisi çiğ kimi bozmuşdı gerek
Ekşerisi alamazdı ne qadar itse fiğān

Bir iki pārelik etmek alabilse bī-kīl
Şanki devletden olundu aña bir nān iħsān

Biriniñ etmek alurken şaķalın yolmuşlar
Tesliyet ile dimişdi aña hattā yārān

Sā'iri etmek alur da şakalı şalivirir
Size 'aks-ile zühür itdi dinildi ol ān

- (80) Āşafā dād-gerā ḥ'ān-ni'am-ı nān-baḥşā
Ey veliyyü'n-ni'am [u] ma'delet-ārā-yı cihān

Ḥāk-i pāyiñ ile bu rāh-güzeriñdeki ḥāk
Dīde-i 'āleme olsa n'ola kuḥl-i Hemedān

Şadri teşrīf günü geldi rehā dünyāya
Maḳdem-i pākiñ ile buldı cihān rāḥat-ı cān

Gerçi evvelde daḥi kıymet-i zāt-ı güheriñ
Āşafā 'ālī vü ḡālī idi 'inde's-sultān

Bā'is-i emn ü emān ḥaşb u rehā olmaḡla
Maḳdem-i pākiñ ile oldı cihān ābādan

- (85) Şimdi her biriniñ aḡzına siñekler üşdi
Yaḡ u bal şatma degül söylemeyen baḳkālān

Her dükān şimdi zehāyir ile ḥınc-ā-ḥıncdır
Yümn-i teşrīfiñ ile yaḡdı bu şehre āsmān

Ḥalk pekmez yerine ḳullanur oldı 'aseli
Bal ḳapanına dönmişdi bütün dükkānān

İmtilā olmaḡa başladı alış virişden
Keşret-i yaḡ ile ol yaḡlı yimezken gebrān

Bi'z-zarüre fuḳarā ḳillete alışmış iken
Şimdi yaḡdan yiyemez loḳmasını dervişān

- (90) Şā'irān daḥi riyāzatla dimişdi o sene
Bir dilim nān görünür baña hilāl-i Ramazān

Maḳdem-i pākiñ ile toḳ toyum oldı fuḳarā
Rüz-ı rüzedede meger şā'im olan mu'terizān

Āşafā medḥ degül cümle beyān-ı vāḳi'
Şidḳ-ı da'vāma benim Ḥazret-i Mevlā burhān

Rahm idüp Hâzret-i Hâk kıllarına şadra yine
Mühr-i iclâlle gördi saña bi'llâh şâyân

[58a]

Çanķı bir ni'metiniñ şükrine āğâz idelim
Âşafâ gitdi kudümüñle gumûm u aḫzân

- (95) Halkı luḫf u keremiñ tâ be-gülû sîr itdi
Mâ-mezâ miḫneti unudı ser-â-pâ sükkân

Herkese emr-i ta'ayyüşde kolaylık geldi
Her birin vefķ-ı derûn üzre idüp ğarķ-ı cinân

Dâ'i-i devlet ü iḳbâliñ olup itme[de]dür
Rûz u şeb saña gürûh-ı 'ulemâ-yı zî-şân

Zâhir erbâbına izhâr-ı maḫabbet itdiñ
Niçe tullâb-ı 'ulûm oldu sezâ-yı iḫsân

Bu tamâm-ı keremiñ olmadı mı zâhirde
Cümle olmuşdı tetimmât medâris vîrân

- (100) 'İllet-i ḫamla ile ḫaste idi medreseler
Oldı tedbîr-i teceddüdle raşînü'l-bünyân

Bâ'îş-i raĝbet-i taḫşîl-i 'ulûm olmaĝla
Şimdi her ḫücreci pür oldu 'adîl-i zamân

Ehl-i 'irfânla leb-rîz olup ḫücreleri
Ders a'ķâbı ider saña du'â rûz u şebân

Bu sebeble 'ulemâ mazḫar-i luḫfuñ oldu
Şöyle ḫursun arada aldıĝı naḫd-i eşmân

Bâḫın eşḫâbına ḫod şurre'-i düstürâneñ
Dâ'imâ itmededir baḫş-ı şafâ-yı iḫsân

- (105) Hep zevâyâda olan sâlik ü erbâb-ı ḫarîķ
Zîkr ü tevḫîd iden ḫâlib-i dîdâr olan

Meşhed ü ğaybda a'kâb-ı ferâyızda ider
İmtidâd-ı dem-i iclâle bütün dervîşân

Şıdk u ihlâşla da'avât-ı serî'u't-te'sîr
Umarım dergeh-i Mevlâ'da kabûle şâyân

İncizâb üzredir el-ân derûn-ı şulehâ
Niçe aq̄tab-meniş şeyh-i 'azîz-i devrân

Yapdığın hânkah u zâviye tursun şöyle
Dâ'imâ yapmadasın hem-çü Halîlû'r-Raḥmân

- (110) Ka'beden eşref olan manzar-ı enzâr-ı Hudâ
Ki gönüllerdır anı eyledi me'vâ-yı imân

Bâreke'llâh e yâ revnaḡ-ı şadr u devlet
Levḡaşe'llâh e yâ zîver-i taḡt-ı 'irfân

Ey ğazâ-pîşe seniñ eyledigin feth-i 'azîm
Bosna'da hem daḡi Īrân'da ey Ḥaydar-i şân

Ḥâne-i dîne 'imâd eyledi Mevlâ zâtın
Bosna'da sedd-i sedîd eyledi niçe ezmân

Re'y ü tedbîriñ ile buldı niḡâm 'âlem
Ḳahr-ı şemşîriñ ile oldı e'adî tersân

[58b]

- (115) Zîkr-i ḡayrîñla ğaraz Ḥaḡ'dan ümîd-i raḡmet
"Tenzilû'r-raḡme"¹⁵ buyurmuşdı Resûl-i 'Adnân

Şulehâ-yı ümemiñ ekremisin sulḡânım
Nâ'il-i ecr-i cezîl olmaġa şıdkım burhân

Mâ vaḡa' her ne ise rûtbe-i isti'dâdım
Oldı taşdı' ser-i pâkiñe irḡâ-yı 'inân

Çünkü herkes eḡer-i ḡâmesini 'arz ideyor
Ṭab'-ı şūḡum da beni eyledi teccîr-i beyân

¹⁵ عند ذكر الصالحين تنزل الرحمة "Salihler anıldığı vakit rahmet iner." Sehâvî, *Mekâsıdu'l-Hasene*, 2/467. Bu söz Süfyân bin Uyeyne'ye de atfedilir.

Şıdk-ı da'vāma güvāh olmağla Hāzret-i Hāḡ
Eyledi ḡudret-i Hāḡ bendeñe taḡrīk-i benān

- (120) Ramazāniyyeme zeyl itmekle evşāfiñ
Pür ola müzd-i 'aḡyāñla dest ü dāmān

Yeter ey ḡāme yeter geldi du'ā hengāmı
Ḡudsiyān geldi bu da'avāta olup āmīn-ḡān

Sañā yüz viridi ise sen daḡi inşāf eyle
Niçe bir şekve-i aḡvāl-i felāket-'ünvān

Mülhemü'l-ḡayb-ı kader vāḡıf-ı ḡālīñ oldı
Ḥtotalım her süḡanñ ḡand-i nebāt-ı evzān

Şekl ü imlāda müsāvī vü cinās-ı ḡaḡḡla
Oḡunur lafza-i evzān ile bu lafz-ı evzān

- (125) Şadr-ı 'ālīyi hemān dā'im ide şadrında
'İzz ü iḡbāl ile iclāl ile Rabb-i Mennān

Ber-murād itdi seniñ gibi niçe nā-kāmı
Sen de şermende-i iḡsānı olursun her ān

Hāḡ te'alā ide evlād-ı kirām-ile meḡin
Mesned-i 'izz ü sa'ādetde be-aḡşā-yı zamān

Rüzını 'id ide hem gicelerin Ḡadr-i sa'id
Tā ki teşrīf ide her sāl cihānı Ramazān

Meh ü ḡürşīd ola tā zīver-i gerdün-ı felek
Mesned-ārā-yı cihān ola bi-fazlı'r-Raḡmān

- (130) Şıdk u iḡlāş-ı ḡaviyyet ile 'Abdü'l-Bāḡī
Bir du'ā eyle ki āmīn diye kerrübiyyān

Niçe emşālını bu māh-ı celīlü'l-ḡadriñ
Göre ol Āşaf-ı zī-şān-ı keşirü'l-'irfān

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

- BOA, AE.SMHD.I, 73/4817.
 BOA, AE. SMHD.I, 145/10802.
 BOA, AE.SMHD.I, 176/13681.
 BOA, C.BLD. 142/7080.
 BOA, C.BLD. 146/7281.
 BOA, C.BLD. 54/2659.
 BOA, C.BLD. 66/3278.
 BOA, 149 numaralı Mühimme Defteri.

Yazmalar

- Ahmed Hasib Efendi, *Mecmûa-i Tevârîh*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, Nu. 3388.
 Nuh Efendi, *Akrabazın Tercümesi*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, Nu. 2012.

Kitap, Tez ve Makaleler

- AKTEPE, Münir (1998), "Hekimoğlu Ali Paşa" *DİA*, XVII, 166-168.
 BABİNGER, Franz (1974), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
 ÇELEBİOĞLU, Âmil (1995), *Ramazân-nâme*, İstanbul: MEB Yay.
 ÇOLAK, Orhan M. (1997), *Arşiv Belgelerinin Işığında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
 D'OHSSON (1975), *XVIII. Yüzyıl Türkiyesi'nde Örf ve Âdetler*, Çev.: Zehran Yüksel, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yay.
 DANİŞMEND, İsmail Hâmi (1971), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, V, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
 DURSUNOĞLU, Halit (2003), "Klâsik Türk Edebiyatında Ramazan Konulu Şiirler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 22, 9-29.

- ERTAN, Mehmet Emin (1995), *Divan Edebiyatında Ramazaniyeler Üzerine İncelemeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- FINDIKLILI İSMET EFENDİ (1989), *Şakâyyık-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri, Tekmiletü'ş-şakâik fî hakkı ehli'l-hakâyyık*, V, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yay.
- İNAN, Göker (2013), *Ahmed Hasîb Efendi'nin Mecmûa-i Tevârih'i*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KILIÇ, Filiz ve MACİT, Muhsin (1995), *Türk Edebiyatında Ramazan Şiirleri (Güldeste)*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.
- KOÇU, Reşad Ekrem (1940), "Ali Paşa, Hekimoğlu", *MEB İslam Ansiklopedisi*, I, 333-335.
- AYDINDER, Mesut (2007) (Haz.), *Subhî Tarihi Sâmi ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- ŞEM'DÂNÎZÂDE SÜLEYMAN EFENDİ (1976), *Mür'it-Tevârih*, IV, Haz. Münir Aktepe, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası
- ÖMER BOSNAVÎ (1979), *Tarih-i Bosna der zaman-ı Hekimoğlu Ali Paşa*, Haz. Kamil Su, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- RÂŞİD MEHMED EFENDİ (2013), *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, III, Haz. Abdülkadir Özcan vd, İstanbul: Klasik Yay.
- SEHÂVÎ, ŞEMSEDDİN (1987), *el-Mekâsüdü'l-Hasene*, Haz. Abdullah Muhammed Sıddîk, Beyrut.
- UZUN, Mustafa (1979), "Edebiyatımızda Ramazan ve Ramazaniyye'ler", *Nesil Dergisi*, S. 11, 18-26.

EKLER:

Ek1.

Mecmûa-i Tevârih'te Ramazaniyye'nin başlangıç vараğı (55b-56a)
Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, No.3388.

Ek3.

٤٢
 ما ورد بنور الحكيم مريم ، ماور عبر الهمى زير حرجن ،
 لكن : سدر عن وفيه حفيظة : بخار الخجون كرس :
 معهود انزل ملكه بهما فبذل الله انوار الحكيم :
 بل من بين الحكيم : الفخر : فلهذا كمدوا بهارى كسوة موهوبه :
 محجس : ليشك بكون الصفاء : فبكر كرسه انوار :
 واصلها : وفخره بها : ووفوقه : وجسارته : فخلدوا :
 فناء : او دونها : كل ما يرى : بنور الحكيم :
 او يدركها : كمدت مريم : لولم يزل انوار :
 اليزيدى : فبما : كرسه : باه : فبذل :
 ومعه : جدير : وقى : فحول :
 بنور : صوره : على :
 كرسه :
 الهمى :
 مريم :
 وكرمه :
 بهما :
 القضا :
 معهود :
 صدر :

İstanbul'da yaşanan buğday sıkıntısının giderilmesi için Enez İskelesi'nde görevli Abdurrahman Efendi'ye İpsala, Uzunköprü, Hayrabolu, Keşan, Ferecik'ten buğday mübayaası için gönderilen H. 3 Zilhicce 1153 (19 Şubat 1741) tarihli hüküm sûreti. BOA, C.BLD. 66/3278.